

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

МІКІШ АРТЕМ СЕРГІЙОВИЧ

УДК 343.9 : 343.53

**ЗАПОБІГАННЯ ФІКТИВНОМУ ПІДПРИЄМНИЦТВУ
В УКРАЇНІ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент
Расюк Едуард Вікторович,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

Кулик Олександр Георгійович,
Державний науково-дослідний інститут МВС України,
завідувач науково-дослідної лабораторії кримінологічних
досліджень та проблем запобігання злочинності

кандидат юридичних наук

Гацелюк Віталій Олександрович,
Координатор проектів ОБСЄ в Україні,
національний радник з правових програм

Захист відбудеться «11» травня 2016 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.007.03 у Національній академії внутрішніх справ за адресою:
ДП-680, Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх
справ за адресою: ДП-680, Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «8» квітня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.Г. Братель

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Державна політика в економічній сфері декларує ефективне реформування даної сфери, зокрема: дерегуляцію та розвиток підприємництва, створення сприятливого середовища для ведення малого і середнього бізнесу, прозорість податкового законодавства. Сьогодні ж свідчить про те, що в умовах падіння внутрішнього валового продукту держави (від 7 % до 10 %), високого рівня інфляції (50 %),¹ недовіри населення до банківського сектору, несприятливих умов для ведення господарської діяльності та непрозорої податкової системи, неефективної регуляторної політики, економіка України зазнає непоправних втрат та збільшується її тіньова сфера, зокрема й фіктивне підприємництво.

Особливе занепокоєння викликає значна кількість тіньових товарно-грошових операцій, що здійснюються з використанням фіктивного підприємництва – злочинної діяльності, складовими якої є комерційні банки, мережа фіктивних підприємств, легальні підприємства. Фіктивне підприємництво одночасно є знаряддям вчинення цілої низки корисливих злочинів, зокрема, ухилення від сплати податків, контрабанди, шахрайства з фінансовими ресурсами тощо.

Аналіз динаміки фіктивного підприємництва свідчить про хвилеподібні періоди зростання та зниження кількості зареєстрованих злочинів. Зокрема, за період з 2009 по 2014 роки в Україні вчинено 2967 таких злочинів, а питома вага фіктивного підприємництва у структурі злочинів у сфері господарської діяльності у 2009 році склала 5,6 %; 2010 році – 6,1 %; 2011 році – 5,5 %; 2012 році – 4,7 %; 2013 році – 9,3 %; 2014 році – 8,4 %; 2015 році – 8,0 %². Водночас, з усієї кількості кримінальних проваджень (справ) щодо фіктивного підприємництва, що надійшли до суду, лише 37% завершилися обвинувальними вироками з призначенням покарання (майже усі – у виді штрафу). Усе це пояснюється складністю виявлення, розкриття і розслідування цього злочини відповідно неефективністю запобіжної діяльності, а тому постійна увага щодо удосконалення форм, засобів і методів запобігання і протидії цьому виду злочинів залишається досить актуальним завданням.

Основи запобігання фіктивному підприємництву у державі були закладені вітчизняними і зарубіжними вченими, зокрема: А. І. Алексєєвим, П. П. Андрушком, В. Т. Білоусом, В. І. Борисовим, В. І. Василичуком, Г. Воті, В. О. Гацелюком, А. І. Долговою, О. О. Дудоровим, О. М. Джужею, В. М. Дрьоміним, О. Г. Кальманом, О. Г. Куликом, В. О. Мандибурою, П. С. Матишевським, Г. А. Матусовським, М. І. Мельником, В. О. Навроцьким, О. І. Перепелицею, Е. В. Расюком, А. В. Савченко, О. Я. Светловим, В. Я. Тацієм, В. О. Туляковим, Л. Філіпсом, М. І. Хавронюком, В. В. Чернеєм, С. С. Чернявським, В. І. Шакуном, Дж. Ф. Шеллі та іншими.

Окремі правові та кримінологічні засади запобігання фіктивному підприємництву досліджувались у наукових розробках Є. Л. Стрельцова, Н. О. Гуторової, В. М. Поповича Ю. В. Опалінського, А. А. Смирнова,

¹ Що чекає українську економіку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://thekievtimes.ua>.

² Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування // Генеральна прокуратура України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

М. Л. Давиденка. Однак питання формування теоретичної та практичної бази для забезпечення ефективного запобігання фіктивному підприємництву залишилося поза їх увагою, а тому й потребує окремого дослідження. Зокрема, його поняття та ознаки, розвиток вітчизняного і зарубіжного законодавства щодо запобігання, особливості кримінологічної характеристики, загальносоціальних, спеціально-кримінологічних заходів запобігання фіктивному підприємництву. Усі ці обставини й визначили актуальність теми дослідження та потребу посилення ефективності запобігання фіктивному підприємництву.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2010–2014 років, затвердженого наказом МВС України від 29.07.2010 р. № 347. Обраний напрям дослідження ґрунтується на Антикорупційній стратегії на 2014–2017 роки, що затверджена Законом України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні на 2014–2017 роки» від 14.10.2014 р. № 1699-VII; Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, що затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 р. № 1209-р. Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 27 грудня 2011 р. (протокол № 23) та зареєстровано координаційним бюро Національної академії правових наук України № 1180/2011 року.

Мета і задачі дослідження. *Метою* даної роботи є розроблення пропозицій теоретичного та практичного характеру щодо вдосконалення заходів запобігання фіктивному підприємництву в Україні.

Відповідно до мети, було поставлено такі *задачі*:

- з'ясувати стан наукового розроблення та визначити методологію вивчення запобігання фіктивному підприємництву в Україні;
- розкрити поняття, ознаки та правову регламентацію запобігання фіктивному підприємництву в Україні;
- здійснити аналіз зарубіжного законодавства і практичного досвіду запобігання фіктивному підприємництву;
- визначити кримінологічну характеристику фіктивного підприємництва в Україні;
- розкрити особливості кримінологічної характеристики осіб, які вчиняють фіктивне підприємництво;
- встановити детермінанти фіктивного підприємництва в Україні;
- розробити систему ефективних заходів загальносоціального запобігання фіктивному підприємництву;
- запропонувати напрями удосконалення системи заходів спеціально-кримінологічного запобігання фіктивному підприємництву;
- розробити основні напрями удосконалення організаційно-правового забезпечення запобігання фіктивному підприємництву.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з діяльністю, пов'язаною із протидією фіктивному підприємництву в Україні.

Предметом дослідження є запобігання фіктивному підприємництву в Україні.

Методи дослідження обрані, виходячи з поставлених у дослідженні мети та задач, з урахуванням його об'єкта та предмета. У процесі дослідження використано положення *діалектико-матеріалістичної* теорії про взаємозв'язок соціальних явищ і процесів та об'єктивні закономірності їх відображення й пізнання, а також загальнонаукові методи: *порівняльний, історичний, системний і формально-юридичний* – для з'ясування стану дослідження запобігання фіктивному підприємництву (підрозділ 1.1), правової регламентації діяльності із запобігання фіктивному підприємництву в Україні (підрозділ 1.2), які дозволяють виявити головні тенденції, що послужили формуванню понять і визначень у зазначеній сфері (підрозділи 1.2, 1.3); *формально-логічний* – при дослідженні матеріалів кримінальних проваджень (справ), концепцій, літературних джерел, точок зору авторів з окремих питань, що входять до предмету дослідження (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2); *порівняльно-правовий* – для проведення порівняльного аналізу положень вітчизняних і зарубіжних нормативно-правових актів з протидії фіктивному підприємництву (підрозділи 1.3, 3.1, 3.2, 3.3); *догматичний* – при тлумаченні юридичних категорій, за його допомогою поглиблено й уточнено понятійно-категоріальний апарат (підрозділи 1.2, 2.2, 3.1, 3.2); *моделювання* – для формулювання висновків, а також пропозицій по удосконаленню організаційно-правового забезпечення запобігання фіктивному підприємництву (розділи 1–3 та загальні висновки до дисертації); *системно-структурний* – під час розгляду статистичних даних, аналізу матеріалів слідчої та судової практики (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3); *конкретно-соціологічний* – для здійснення анкетування працівників ОВС; *метод екстраполяції* – під час здійснення прогнозу динаміки фіктивного підприємництва (підрозділ 2.1).

Емпіричну базу дослідження становлять результати вивчення матеріалів 216 кримінальних проваджень (справ), що перебували протягом 2009–2014 рр. у провадженні слідчих органів внутрішніх справ України та архівах судів різних регіонів України (Київська, Вінницька, Закарпатська, Львівська, Дніпропетровська, Донецька, Полтавська, Одеська, Харківська, Херсонська, Черкаська, Чернігівська обл.); зведені дані анкетування 176 працівників органів внутрішніх справ (слідчих ГСУ, працівників ДДСБЕЗ, ДКР, ГУБОЗ МВС України), які безпосередньо займаються протидією фіктивному підприємництву; статистичні відомості та аналітичні матеріали з досліджуваних питань за 2009–2014 роки Міністерства внутрішніх справ України, Державної судової адміністрації України та Генеральної прокуратури України.

При підготовці дисертації використовувався особистий досвід автора роботи у слідчих підрозділах з розслідування злочинів у сфері господарської діяльності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні комплексних досліджень запобіжної діяльності фіктивному підприємництву в Україні, в якому на основі узагальнення історичного, зарубіжного досвіду, судово-слідчої практики, запропоновано напрями удосконалення запобігання фіктивному підприємництву, сформульовано та обґрунтовано низку положень і висновків, нових у концептуальному плані та важливих для кримінологічної науки, а також правозастосовчої діяльності.

Найбільш значимі результати полягають у наступному:

вперше:

– розроблено авторську періодизацію законодавства України про кримінальну відповідальність за фіктивну підприємницьку діяльність;

– сформульовано кримінологічний портрет особи, яка вчиняє фіктивне підприємництво, зокрема: громадянин України чоловічої статі у віці 25–45 років, міський житель з високим інтелектуальним рівнем, неодружений або розлучений, з середньою або спеціальною середньою освітою, безробітний, не судимий;

– обґрунтовано доцільність внесення змін до санкції статті 205 Кримінального кодексу України, зокрема, доповнити її додатковим видом покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;

– доведено необхідність внесення змін до Закону України «Про банки та банківську діяльність» щодо отримання податковою службою від установ банків відомостей про рух коштів по будь-якому розрахунковому рахунку з наданням інформації про призначення платежів та інших даних про контрагентів (у випадках визнання підприємства фіктивним);

– обґрунтовано необхідність відновлення п. 4 ч. 2 ст. 40 Кримінального процесуального кодексу України щодо права слідчого призначати ревізії та перевірки у порядку, визначеному законом;

– розроблено проект методичних рекомендацій для практичних працівників підрозділів Департаменту захисту економіки МВС України щодо запобігання фіктивному підприємству в Україні, в яких визначено систему заходів запобігання цим злочинам, в основу якої покладено особливості їх вчинення та детермінації у сучасних умовах.

удосконалено:

– поняття фіктивного підприємництва як незаконної фіктивної або удаваної діяльності, яка проваджується від імені фіктивних суб'єктів господарювання різних видів і форм, фізичних осіб-підприємців або службових осіб суб'єктів господарської діяльності щодо суб'єктів комерційного і некомерційного господарювання з метою заволодіння товарно-матеріальними цінностями або отримання інших неконтрольованих прибутків;

– складові елементи кримінологічної характеристики фіктивного підприємництва в Україні, зокрема, визначено особливості рівня, динаміки, структури, географії, й прогнозування його стану на найближче майбутнє;

– систему детермінант фіктивного підприємництва, яка була згрупована у два блоки: перший - притаманний в цілому господарській злочинності, у тому числі фіктивному підприємству (загальний рівень); другий – детермінує фіктивне підприємництво (спеціальний рівень);

– заходи загальносоціального запобігання фіктивному підприємству, зокрема, визначальна роль у їх здійсненні покладається на неспеціалізовані суб'єкти запобігання злочинам (Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, банківські установи);

дістало подальший розвиток:

– визначення напрямів формування теоретичної та практичної бази для забезпечення ефективного запобігання фіктивному підприємству, що формуватимуться на єдиному підході із визначення й виділення ознак фіктивної

підприємницької діяльності та системи заходів запобігання;

- використання зарубіжного досвіду у запобіганні фіктивному підприємництву в Україні, зокрема, щодо запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб у вітчизняному законодавстві;

- основні напрями удосконалення системи заходів спеціально-кримінологічного запобігання фіктивному підприємництву в Україні, які мають спрямовуватись на підвищення: результативності судово-слідчої практики у протидії фіктивному підприємництву; контролю уповноваженими органами на стадії реєстрації та на початку діяльності новостворених суб'єктів підприємницької діяльності; координаційної складової у діяльності органів та організацій, які здійснюють запобігання фіктивному підприємництву;

- запобіжні заходи на стадії реєстрації підприємств, що набувають ознак фіктивності, зокрема, інформаційний обмін між державним реєстратором та правоохоронними органами, підрозділами Державної міграційної служби України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації положення, висновки і пропозиції використані:

- у законотворчій діяльності – при внесенні змін і доповнень до кримінального законодавства, з метою підвищення ефективного запобігання фіктивному підприємництву (акт впровадження Верховної Ради України від 12 серпня 2015р. № 16/6–89);

- у практичній діяльності слідчих органів – при розробленні пропозицій, що стосуються підвищення ефективності запобіжної діяльності підрозділів ГСУ МВС України щодо виявлення, блокування, усунення причин та умов, які обумовлюють фіктивне підприємництво (акт впровадження Головного слідчого управління МВС України від 22 липня 2015р. №13/1/1–10925);

- у практичній діяльності оперативних підрозділів – при розробленні методичних рекомендацій, що стосуються підвищення ефективності запобіжної діяльності підрозділів Департаменту протидії злочинності у сфері економіки МВС України щодо оптимізації оперативно-розшукової профілактичної діяльності щодо виявлення і розкриття фіктивного підприємництва (акт впровадження Департаменту ПЗСЕ МВС України від 22 жовтня 2015 р. № 5/9203);

- у науково-дослідній роботі та навчальному процесі – для подальшого удосконалення механізму запобігання господарській злочинності, зокрема, фіктивному підприємництву при підготовці лекцій і методичних рекомендацій, при проведенні занять за відповідними темами з курсу дисципліни «Кримінологія та профілактика злочинів» (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 19 жовтня 2015р.).

Особистий внесок здобувача. Теоретичні висновки і результати дослідження отримані на підставі особистих досліджень автора. Дисертація є самостійною науковою працею в Україні. У співавторстві підготовлена наукова стаття за темою: «Проблеми дефініції «фіктивне підприємництво в Україні», у якій частка автора складає 75 % змісту. У статті автору належить формулювання основних ознак фіктивного підприємництва, на основі яких сформовано поняття «фіктивне підприємництво».

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дослідження оприлюднено на всеукраїнських і міжвузівських науково-практичних конференціях: «Деякі кримінологічні аспекти фіктивного підприємництва» (м. Київ, 25 квітня 2012 р.); «Фіктивне підприємництво як об'єкт кримінологічного дослідження» (м. Київ, 20 березня 2014 р.), «Проблемні питання, які виникають при запобіганні фіктивному підприємництву слідчими підрозділами» (м. Київ, 26 березня 2015 р.); «Причини та умови фіктивного підприємництва в Україні як об'єкт віктимологічної профілактики» (м. Київ, 29 квітня 2014 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, відображено в десяти наукових публікаціях, серед яких п'ять статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – у закордонному юридичному виданні (Республіка Казахстан), чотири статті – у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (278 найменувань на 28 сторінках) та дванадцяти додатків на 63 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 300 сторінок, з них загальний обсяг тексту – 209 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність обраної теми дисертації; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; сформульовано мету, задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; зазначено особистий внесок здобувача, апробація результатів, публікації, структуру роботи.

Розділ 1. «Теоретико-методологічні та правові засади дослідження запобігання фіктивному підприємництву в Україні» складається з трьох підрозділів, у яких визначаються стан дослідження та методологія вивчення запобігання фіктивному підприємництву, правова регламентація протидії даному виду злочинів, а також зарубіжний досвід запобігання йому.

У *підрозділі 1.1 «Стан дослідження та методологія вивчення запобігання фіктивному підприємництву в Україні»* визначено, що за роки незалежності в Україні була захищена низка дисертацій, зокрема, з кримінально-правових проблем протидії злочинам у сфері господарської діяльності – Є. Л. Стрельцова (1992 р.), Н. О. Гуторової (2002 р.), Ю. В. Опалінського (1998 р.); кримінологічних проблем запобігання економічній злочинності – В. М. Поповича (2002 р.), А. А. Смирнова (2002 р.), М. Л. Давиденко (2004 р.); кримінально-процесуальних та криміналістичних проблем запобігання економічній злочинності, зокрема, фіктивному підприємництву, – Г. А. Матусовського (1999 р.), В. В. Білоуса (2004 р.), В. М. Важинського (2009 р.); адміністративно-правових проблем протидії фіктивному підприємництву – Л. М. Дудника (2008 р.); господарсько-правових

проблем попередження фіктивного господарювання – Н. М. Дятленко (2002 р.), В. І. Маркова(2004 р.), О. М. Зубатенко (2007 р.), Д. С.Щеглова (2011 р.).

Незважаючи на низку проаналізованих праць досі недостатньо вивченими та обґрунтованими залишаються проблеми, що мають теоретико-прикладне значення та суттєво впливають на ефективність запобігання даному злочину, а саме: а) не досконалим є поняття «фіктивне підприємництво» та не окреслені його ознаки; б) не вивченими є історичний і зарубіжний досвід запобігання фіктивному підприємництву; в) недостатньо досліджено кримінологічну характеристику зазначеного виду злочину та його сучасні детермінанти г) не визначено кримінологічний портрет осіб, які його вчиняють; д) потребують переосмислення та теоретичної розробки шляхи і засоби запобігання фіктивному підприємництву, на основі яких удосконалюються напрями та заходи практичної запобіжної діяльності даного виду злочинам.

Зважаючи на різноманітні погляди та висновки різних науковців, було обрано такі найбільш оптимальні методи компаративного підходу, як порівняльний та історичний, або порівняльно-історичний, який дозволяє розкрити генезис юридичної відповідальності за фіктивну підприємницьку діяльність; виокремити періоди розвитку українського законодавства про кримінальну відповідальність за фіктивне підприємництво.

Виконати поставлені задачі та досягнути мети неможливо, використовуючи лише компаративний підхід, тому під час дослідження використовувались наступні методи: системний, формально-юридичний, формально-логічний, моделювання, догматичний, конкретно-соціологічний, системно-структурний, метод екстраполяції, діалектика та ін.

У підрозділі 1.2 «Правова регламентація протидії фіктивному підприємництву як об'єкта кримінологічного дослідження» на основі аналізу законодавства щодо кримінальної відповідальності за незаконну підприємницьку діяльність, досліджено правові основи протидії фіктивному підприємництву, зокрема, виокремлено чотири етапи розвитку, які групуються у два блоки: I-й блок характеризується відсутністю чіткої системи норм, які передбачали б відповідальність за фіктивне підприємництво й включає два етапи: (1649-1844 рр.) – вперше відбулося регулювання торговельних відносин (Соборне Уложення 1649 р.) та (1845–1917 рр.) – з'явилися джерела кримінального законодавства ХІХ ст. (Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р. (у 1866 р. та 1885 р. – нові редакції), Статут про покарання, що накладаються мировими судьями, Уложення фінляндське 1889 р., Статут про засланих та тих, хто утримується під вартою, Сільсько-судовий статут, Кримінальне Уложення (1903 р.); II-й блок характеризується наявністю системи норм, що передбачають відповідальність за фіктивне підприємництво й включає два етапи: радянський період (з 1917 р. до 1988 р.) – ліквідація приватної власності на землю та засоби виробництва, підприємницької діяльності (Кримінальне законодавство УРСР 1961 року визнавало підприємницьку діяльність протиправним діянням) та сучасний період (з 1988 р. – по теперішній час) – відродження підприємницької діяльності та сучасний період розвитку законодавства незалежної України у сфері запобігання фіктивному підприємництву.

На основі порівняння дефініцій та визначених основних ознак сформульовано *авторське поняття* фіктивного підприємництва як незаконної або удаваної діяльності, яка проваджується від імені фіктивних суб'єктів господарювання різних видів і форм, фізичних осіб-підприємців або службових осіб суб'єктів господарської діяльності щодо суб'єктів комерційного і некомерційного господарювання з метою заволодіння товарно-матеріальними цінностями або отримання інших неконтрольованих прибутків.

У підрозділі 1.3 «Зарубіжний досвід запобігання фіктивному підприємництву» проаналізовано зарубіжний досвід регулювання економічної діяльності та безпосередньо запобігання фіктивному підприємництву. На основі аналізу запропоновано імплементацію деяких міжнародних норм у вітчизняне законодавство, з урахуванням вже чинних змін та доповнень щодо запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб¹.

Вивчений зарубіжний досвід запобігання фіктивному підприємництву у Франції, Греції, КНР, Італії, Німеччині, Швейцарії, Великобританії, США, Канаді свідчить про те, що даний вид злочинів у вказаних країнах розглядається як різновид шахрайства. Аналіз кримінального законодавства країн, що входили до складу колишнього СРСР, свідчить про наявність окремої норми, де фіктивне підприємництво у перекладі йменується як: «фіктивна підприємницька діяльність» (ст.209 КК Латвії); «хибна заява юридичної особи» (ст.205 КК Литви); «псевдопідприємництво» (ст.242 КК Молдови; ст.234 КК Республіки Білорусь; ст.193 КК Грузії; ст.192 КК Республіки Казахстан; ст.193 КК Республіки Азербайджан; ст.179 КК Республіки Узбекистан). У результаті аналізу зарубіжного досвіду, пропонуються зміни у законодавство України щодо запровадження механізму притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб. Елементами такого механізму є запровадження наступних видів покарань для юридичних осіб: 1) спеціальна конфіскація (Албанія, Бельгія, Ірак, США, Франція); 2) обмеження діяльності юридичної особи, в тому числі заборона займатись окремими видами діяльності, закриття підрозділів чи філіалів (Албанія, Бельгія, Франція, Іспанія, Литва, Молдова, Перу); 3) тимчасове припинення діяльності юридичної особи (Іспанія, Перу); 4) ліквідація юридичної особи (Бельгія, Литва, Молдова, Перу, Франція); 5) публікація вироку в ЗМІ (Бельгія, Франція).

Розділ 2 «Кримінологічна характеристика фіктивного підприємництва в Україні» складається з трьох підрозділів, у яких визначаються кримінологічна характеристика фіктивного підприємництва, особливості кримінологічної характеристики осіб, що його вчиняють, а також причини та умови скоєння даного виду злочинів.

У підрозділі 2.1 «Стан і тенденції фіктивного підприємництва» за результатами дослідження стану фіктивного підприємництва визначено, що питома вага фіктивного підприємництва у структурі злочинів у сфері господарської діяльності поступово збільшується, зокрема: у 2009 році склала 5,6 %; 2010 році – 6,1 %; 2011 році – 5,5 %; 2012 році – 4,7 %; 2013 році близько 9,3 %; 2014 році –

¹Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб [Електронний ресурс] : Закон України від 23 трав. 2013 р. № 314-VII. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

8,4 %; 2015 році – близько 8,0 %. Тоді як питома вага господарської злочинності у загальній структурі злочинності в країні зменшується, зокрема у 2013 році становила близько 2,0 %, а у 2014 році близько 1,6 %.

Крім того, встановлено, що за період з 2009 по 2014 роки в Україні вчинено 2967 злочинів, передбачених ст. 205 КК України, з яких у 2009 році вчинено 460 злочинів; 2010 році – 521 злочин; 2011 році – 565 злочинів; 2012 році – 404 злочинів, 2013 – 562 злочини, 2014 році – 405 злочинів. Але лише незначна частина порушених кримінальних справ, переданих до суду, завершується винесенням обвинувального вироку (37 %).

Відповідно до абсолютної кількості вчинених злочинів за 2014 рік, географію фіктивного підприємництва розділено на рівні криміногенності: високий (15 і більше злочинів) – Рівненська (17), Херсонська (19), Миколаївська (20), Київська (20), Дніпропетровська (27), Одеська (43) області та м. Київ (340); середній (від 5 до 15 злочинів) – Кіровоградська (5), Черкаська (6), Запорізька (6), Сумська (8), Донецька (8), Луганська (10), Житомирська (11), Львівська (13), Харківська (12), Чернігівська (14) області; низький (до 5 злочинів) – Івано-Франківська (1), Закарпатська (1), Чернівецька (2), Хмельницька (2), Тернопільська (2), Волинська (3), Вінницька (3), Полтавська (4) області.

У підрозділі 2.2 «Особливості кримінологічної характеристики осіб, які вчиняють фіктивне підприємство» охарактеризовано соціально-демографічні, кримінально-правові, соціально-рольові та морально-психологічні ознаки особи злочинця та визначено кримінологічний портрет особи, що вчиняє фіктивне підприємство, а також здійснено типологію злочинців, які вчинили даний злочин. Основними соціально-демографічними, соціально-рольовими, кримінально-правовими характеристиками таких осіб є: а) стать (чоловіки – 73,1 %, жінки – 26,9 %), вік (від 25 до 45 років – 81 %), сімейний стан (одружені – 36,1 %, неодружені або розлучені – 63,9 %), освіта (середня, середньо-спеціальна та вища – 100 %, із них вища – 29,2 %), національність (українці – 86,6 %, росіяни – 13,4 %); б) рід занять (безробітні – 81 %, працюючі – 19 %), характеристика працюючих осіб (підприємці – 43,9 %, робітники – 34,2 %, службовці – 14,6 %); в) тяжкість вчиненого злочину (ч.1 ст.205 КК України – 63,4 %, ч.2 ст.205 КК України та сукупністю з іншими злочинами – 36,6 %), мотив (корисливий – 100 %), мета (власнезбагачення через приховування податків, створення конвертаційних центрів тощо), умисел (прямий – 91,2 %), судимість (20,4 %, з них 3 і більше разів – 5,6 %), груповий характер злочинної діяльності (74,5 % випадків, із них вчинено: групою за попередньою змовою – 61,1 %; організованою групою – 9,3 %; групою осіб – 2,3 %; злочинною організацією – 1,8 % злочинів).

Викладено типологію злочинців, що вчиняють фіктивне підприємство, в основу якої покладається спосіб вчинення даного злочину: 1) вимушені злочинці (особи, які під впливом тих чи інших причин вирішили позбутись власного суб'єкта господарювання) – 15 %; 2) ситуативні злочинці (особи, які під дією конкретної несприятливої ситуації за мізерну винагороду дають згоду на реєстрацію чи перереєстрацію на своє ім'я суб'єктів підприємницької діяльності) – 35 %; 3) звичні злочинці (особи з домінуючим мотивом звичної, стереотипної кримінальної поведінки, яка полягає у створенні за підробленими документами

фіктивних суб'єктів підприємницької діяльності) – 40 %; 4) геодезичні злочинці (особи з розширеними майновими потребами, посиленими мотивами владарювання, домінування, спотвореного самоствердження) - працівники так званих юридичних фірм чи приватні особи, основним видом діяльності яких є реєстрація «під ключ» суб'єктів підприємницької діяльності – 10 %.

У підрозділі 2.3 «Детермінанти фіктивного підприємництва» досліджено особливості детермінації фіктивного підприємництва в Україні, удосконалено систематизацію за ознаками детермінант фіктивного підприємництва та проаналізовано їх вплив на розвиток названого виду господарських злочинів в Україні.

Криміногенні детермінанти фіктивного підприємництва в Україні були згруповані у два блоки: перший – притаманний в цілому господарській злочинності (загальний рівень); другий – характерний фіктивному підприємництву (спеціальний рівень). Найбільш вагомими детермінантами першого блоку є: 1) організаційного характеру – ліквідація сталої системи матеріально-технічного постачання; децентралізація і демонополізація (подрібнення) великих прибуткових підприємств; перманентна (примусова) приватизація в усіх сферах економіки; ліквідація банківської системи та перетворення її у конкуруючі фінансові структури; корупційність державної служби; 2) економічного характеру – депресивний стан економіки, що впливає на рентабельність бізнесу і сплату податків; необдумані реформи національної економіки, що руйнують товарне виробництво, звужують і деформують товарно-грошові відносини; економічна лібералізація – усунення централізованого контролю над цінами, капіталом, зовнішньоекономічною діяльністю, валютними операціями; вплив коштів державного та місцевого бюджетів у тіньову сферу.

Найбільш вагомими детермінантами другого блоку є: 1) правового характеру – гуманізація кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 205 ККУ України (2011 рік); неефективна система досудового розслідування; неефективні зміни до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», у частині виявлення ознак злочинів та направлення матеріалів до органів досудового розслідування й повідомлення прокурора про заведення оперативно-розшукової справи, що призводить до втрати конфіденційності інформації; безсистемність чинного законодавства, що регулює суспільні відносини, які виникають у зв'язку із вчиненням фіктивного підприємництва; обмеження органів досудового розслідування у застосуванні запобіжних заходів; невеликий термін досудового розслідування фіктивного підприємництва; 2) організаційно-управлінського характеру – неможливість обрахування збитків; розгалужена система органів, що здійснюють протидію фіктивному підприємництву; неузгодженість, неможливість у повній мірі здійснювати негласні слідчі дії; недостатність і неефективність використання гласних заходів виявлення фіктивного підприємництва; непрофесіоналізм практичних працівників, що обумовлений недостатніми знаннями як нормативно-правової бази, що регулює підприємницьку діяльність, так і виявлення способів вчинення і прихованих слідів злочину; відсутність співпраці між правоохоронними органами, що протидіють фіктивному підприємництву.

Розділ 3 «Підвищення ефективності заходів із запобігання фіктивному підприємництву» складається з трьох підрозділів, у яких досліджується підвищення ефективності заходів загальносоціального та спеціально-кримінологічного запобігання фіктивному підприємництву в Україні та основні напрями удосконалення системи заходів запобігання даному виду злочинів.

У підрозділі 3.1. *«Підвищення ефективності заходів загальносоціального запобігання фіктивному підприємництву»* розкрито заходи загальносоціального запобігання фіктивному підприємництву. Залежно від характеру та спрямованості заходів їх слід виділити у такі блоки: економічні; правові; організаційно-управлінські; соціальні; інформаційні; морально-виховного характеру.

Основними заходами загальносоціального запобігання фіктивному підприємництву є: 1) економічного характеру – подальше реформування регуляторної політики, зокрема сфери оподаткування, і детальної розробки питань податкового обліку; 2) правового характеру – розроблення й реалізація комплексних програм боротьби зі злочинністю, зокрема створення єдиного механізму формування та коригування державних програм боротьби з економічною злочинністю, який би зміг забезпечити високу ефективність їх реалізації; 3) організаційно-управлінського характеру – вдосконалення діяльності державного управлінського персоналу на засадах економічної раціональності, підвищення ефективності роботи контрольно-ревізійних органів, вдосконалення систем економічного обліку і звітності, у тому числі й підбір і професійна підготовка керівних кадрів для роботи у місцевих і центральних органах управління економічною сферою й окремими галузями господарювання; усунення недоліків у сфері фінансування, у системі первинного бухгалтерського обліку, банківського контролю тощо, зміст таких заходів передбачає створення дієвої системи внутрішньогосподарського контролю за діяльністю підприємств і організацій; 4) соціального характеру – соціальний захист населення; стабілізація фінансового становища країни; створення здорового конкурентного середовища, деолігархізація та демонополізація економіки; 5) інформаційного характеру – здійснення постійного моніторингу стану господарської злочинності, оцінка й рівняння внесення відповідних коректив до завдань державних програм боротьби з економічною злочинністю та засобів їх виконання; 6) морально-виховного характеру – витіснення зі свідомості людей культу збагачення будь-якими, у тому числі й незаконними, засобами; формування правової культури підприємців, і, як наслідок, правомірної підприємницької діяльності; витіснення зі свідомості людей правового нігілізму заходами щодо відродження престижу закону, як однієї з вищих соціальних цінностей; освітня спеціалізація правоохоронців в окремих сферах господарської діяльності.

Визначальною є роль неспеціалізованих суб'єктів запобігання злочинам (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, банківські установи, ін.) у здійсненні даних заходів, що підвищує їх ефективність.

У підрозділі 3.2 *«Підвищення ефективності заходів спеціально-кримінологічного запобігання фіктивному підприємництву»* запропоновано систему заходів спеціально-кримінологічного запобігання, яка включає в себе й індивідуальні заходи зазначеному виду злочинів.

Сформульоване *авторське* поняття спеціально-кримінологічне запобігання фіктивному підприємництву являє собою комплексну діяльність державних, у тому числі правоохоронних, органів, установ та спеціальних закладів, за участю широкого кола громадських організацій та формувань, окремих фахівців та представників суспільних об'єднань щодо організацій та здійснення ранньої профілактики (виявлення та нейтралізації причин, умов, інших детермінант фіктивного підприємництва на мікросоціальному, груповому та індивідуальному рівнях), відвернення злочинів на стадії виявлення наміру чи готування до злочину, а також на етапі припинення розпочатої протиправної (у тому числі злочинної) діяльності.

Планування та реалізація програмних документів, в яких відображається державна політика в сфері протидії економічної злочинності, реальне ресурсне забезпечення відповідних суб'єктів, а також забезпечення періодичного (етапного) контролю за реалізацією, має базуватись на програмно-цільовому забезпеченні практичної діяльності центральних органів виконавчої влади та відповідати кримінологічним реаліям й вимогам сучасності.

Низька результативність судової практики у сфері запобігання фіктивному підприємництву може істотно знизити ефективність кримінально-правового запобігання фіктивному підприємництву, створюючи у злочинців та населення уявлення про безкарність злочинної поведінки. Так, аналіз кримінальних проваджень (справ) щодо фіктивного підприємництва, які надійшли до суду протягом 2009-2014 років (1099), засвідчив, що лише 26,5% (291) завершилися обвинувальними вироками з призначенням покарання (майже повністю – штрафу), арешта були або закриті судами (як правило, у зв'язку із закінченням строків давності), або засуджені були звільнені від покарання (найчастіше – з випробуванням). Також надзвичайно низький (10,9%) відсоток застосування як додаткового покарання позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю до засуджених, відтак запропоновано зміни досанкції ст. 205 КК України, яка має включати такий вид покарання.

Крім заходів кримінально-правового запобігання ефективними спеціально-кримінологічними запобіжними заходами можна назвати: вжиття таких напрямів банківського контролю як контроль за веденням касових операцій на підприємствах, при проведенні кредитних, гарантійних, валютних операцій; створення законодавчих можливостей для запобігання та документування діяльності фіктивних підприємств фіскальною службою (внесення змін до Закону України “Про банки та банківську діяльність” щодо визначення права такої служби у випадках визнання підприємства фіктивним отримувати від установ банків відомості про рух коштів по будь-якому його рахунку з наданням інформації про призначення платежів та інших даних про контрагентів); контроль уповноваженими органами на стадії реєстрації та на початку діяльності новостворених суб'єктів підприємницької діяльності, з огляду на короткостроковість існування фіктивних підприємств та неможливість усунення повною мірою наслідків вчинення злочинів.

Спеціально-кримінологічне запобігання фіктивному підприємництву підвищує свою ефективність, коли практичний працівник правоохоронних органів озброєний методичними рекомендаціями «Запобігання фіктивному підприємництву в Україні», проект яких розроблено та визначає систему заходів запобігання цим злочинам.

У підрозділі 3.3. «Основні напрями удосконалення організаційно-правового забезпечення запобігання фіктивному підприємництву» сформульовано пропозиції щодо вдосконалення організаційно-правового забезпечення запобігання фіктивному підприємництву на загальносоціальному та спеціально-кримінологічному рівнях.

Опрацьований практичний досвід свідчить про відсутність взаємодії у діяльності органів та організацій, які б мали керувати та організовувати запобігання економічній злочинності взагалі та фіктивному підприємництву зокрема, а також про керівництво діяльності державних структур у цьому напрямку роботи. На основі цього запропоновано створення незалежного органу – Координаційного комітету із запобігання економічній злочинності при Кабінеті Міністрів України, основним завданням якого є: визначення стратегії та законодавче забезпечення запобіжної діяльності в сфері економіки, а також інформаційне забезпечення кримінологічного аналізу стану економічної злочинності та координація, спрямування і організація запобіжної діяльності правоохоронних і контролюючих органів у сфері економіки на вітчизняному й міжнародному рівнях.

Обґрунтовано необхідність створення фінансової поліції, що дало б можливість поєднати контрольні-перевірочні функції з функціями досудового розслідування; усунути розгалужену та неефективну систему правоохоронних та контролюючих органів; організувати взаємодію суб'єктів запобігання; раціонально використовувати фінансові ресурси за рахунок ліквідації органів та їх підрозділів, що здійснюють дублюючі функції у цій сфері.

З метою удосконалення запобіжної діяльності на стадії реєстрації фіктивних підприємств для перевірки реальності заявлених в установчих документах суб'єктів підприємницької діяльності відомостей необхідно організувати здійснення інформаційного обміну між державним реєстратором та правоохоронними органами, територіальними підрозділами Державної міграційної служби України в режимі on-line, що дозволить виявляти спроби використання загублених або недійсних паспортів, паспортів померлих осіб або осіб, які виїхали на постійне місце проживання за межі України, та унеможливить використання зазначених документів для реєстрації фіктивних суб'єктів підприємництва.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, що полягає в удосконаленні системи запобігання фіктивному підприємництву в Україні. За результатами виконаного дисертаційного дослідження, присвяченого вищезазначеним питанням, відповідно до мети, задач, об'єкта та предмета наукового дослідження, автором зроблено такі теоретичні й практичні висновки:

1. З'ясовано, що формування теоретичної та практичної бази для забезпечення ефективного запобігання фіктивному підприємництву полягає у подальших наукових дослідженнях, в яких має формуватись єдиний підхід із визначення й виділення ознак фіктивної підприємницької діяльності та системи заходів запобігання. Недостатньо вивчено й історичний та зарубіжний досвід означеної тематики дослідження, досліджено кримінологічну характеристику, детермінанти, кримінологічний портрет

осіб, які вчиняють фіктивне підприємництво, а також не у повній мірі сформульовано напрями та систему заходів запобігання цьому виду злочинів.

2. Аналіз законодавства дозволив виокремити чотири етапи розвитку законодавства щодо кримінальної відповідальності за незаконну підприємницьку діяльність, які об'єднуються у два блоки: I-й блок характеризується відсутністю чіткої системи норм, які передбачали б відповідальність за фіктивне підприємництво, й включає регулювання торговельних відносин, щовідбулося вперше починаючи з 1649 року та появу джерел кримінального законодавства XIX ст. починаючи з 1845 року; II-й блок характеризується наявністю системи норм, що передбачають відповідальність за фіктивне підприємництво, й обіймає ліквідацію приватної власності на землю та засоби виробництва, коли підприємницька діяльність визнавалася протиправним діянням (1917 - 1988 рр.) та відродження підприємницької діяльності і сучасний період розвитку законодавства незалежної України у сфері запобігання фіктивному підприємництву.

Сформульовано *авторське* поняття фіктивного підприємництва як незаконної або удаваної діяльності, яка проваджується від імені фіктивних суб'єктів господарювання різних видів і форм, фізичних осіб-підприємців або службових осіб суб'єктів господарської діяльності щодо суб'єктів комерційного і некомерційного господарювання з метою заволодіння товарно-матеріальними цінностями або отримання інших неконтрольованих прибутків. Дана дефініція утворилася на основі раніше схарактеризованих ознак фіктивного підприємництва, зокрема: реєстрація підприємства на підроблені або втрачені документи; заснування підприємства на підставних осіб; здійснення господарської діяльності, що призводить до несплати податків до бюджету; здійснення суб'єктом господарювання діяльності, не передбаченої статутними документами, заборонених видів діяльності або взагалі не здійснення господарської діяльності; порушення порядку бухгалтерського обліку та податкової звітності; відсутність підприємства за вказаною в документах адресою; організаційно-правова форма фіктивних підприємств, як правило – приватне підприємство, товариство з обмеженою відповідальністю, іноді фермерське господарство; нейтральна назва фіктивних підприємств, що не вказує на сферу господарювання, в якій вони працюють, склад учасників, територіальну приналежність; короткий термін існування таких суб'єктів господарювання; значний обсяг коштів, що надходять до таких суб'єктів господарювання від юридичних осіб у виді оплати значної кількості товарів, робіт, послуг; відсутність у реєстраційній справі службового телефону, адреси електронної пошти та іншої контактної інформації.

3. Проаналізовано зарубіжний досвід регулювання економічної діяльності та запобігання фіктивному підприємництву, запропоновано імплементацію норми щодо кримінальної відповідальності юридичних осіб, враховуючи особливості вітчизняного законодавства. Щодо кримінальної відповідальності юридичних осіб за вчинення фіктивного підприємництва світова практика сформувала три моделі регулювання даного інституту та п'ять видів покарання: 1) моделі - юридична особа розглядається разом з фізичною особою в якості самостійного суб'єкта злочину (Франція, Бельгія); визнання фізичної особи єдиною можливим суб'єктом злочину (Австрія, Албанія, Туреччина, Швейцарія, Латвія, Мексика, Перу та ін.); адміністративна відповідальність юридичних осіб за причетність до правопорушення (Німеччина, Італія); 2) покарання -

спеціальна конфіскація; обмеження діяльності юридичної особи, зокрема й заборона окремих видів діяльності, закриття підрозділів чи філіалів; тимчасове припинення діяльності юридичної особи; ліквідація юридичної особи; публікація вироку у засобах масової інформації.

4. Кримінологічна характеристика фіктивного підприємництва вказує, щона тлі зменшення господарської злочинності у країні (2013 р. - 2 %; 2014 р.- 1,6 %), відбувається збільшення питомої ваги фіктивного підприємництва у структурі злочинів у сфері господарської діяльності, зокрема : у 2009 році склала 5,6 %; 2010 році – 6,1 %; 2011 році – 5,5 %; 2012 році – 4,7 %; 2013 році – 9,3 %; 2014 році – 8,4 %; 2015 році – 8,0 %. Окрім того, встановлено, що за період з 2009 - 2014 рр. в Україні вчинено 2967 таких злочинів, адинаміка свідчить про хвилеподібні періоди зростання та зниження зареєстрованої їх кількості. Так, найбільша кількість фіктивного підприємництва вчинено у 2011 (565 злочинів), 2013 (562 злочини), 2010 (521 злочин) роках, а середня їх кількість, за період з 2009-2014 рр., становить 486 злочинів. Але лише 37 % порушених кримінальних проваджень (справ), переданих до суду, завершується винесенням обвинувального вироку. Натомість 63% таких справ, порушених стосовно конкретних осіб, були припинені за недоведеністю або іншими реабілітуючими і не реабілітуючими підставами, що є ознаками недосконалої законодавчої конструкції розглянутої кримінально-правової норми.

Географію фіктивного підприємництва поділено на рівні (основою розподілу є абсолютна кількість вчинених злочинів за 2014 рік): 1) високий (15 і більше злочинів) криміногенності вчинення фіктивного підприємництва мають: Рівненська (17), Херсонська (19), Миколаївська (20), Київська (20), Дніпропетровська (27), Одеська (43) області та м. Київ (340); 2) середній (від 5 до 15 злочинів) – Кіровоградська (5), Черкаська (6), Запорізька (6), Сумська (8), Донецька (8), Луганська (10), Житомирська (11), Львівська (13), Харківська (12), Чернігівська (14) області; 3) низький рівень (до 5 злочинів) – Івано-Франківська (1), Закарпатська (1), Чернівецька (2), Хмельницька (2), Тернопільська (2), Волинська (3), Вінницька (3), Полтавська (4) області.

5. На основі кримінологічного аналізу сформульовано кримінологічний портрет особи, яка вчиняє фіктивне підприємництво, а саме: це громадянин України чоловічої статі (73,1 %) у віці 25–45 років (81 %), неодружений або розлучений (63,9 %), з середньою або середньо-спеціальною освітою (70,8 %), не має роботи на момент скоєння злочину (81 %), являється міським жителем (84,7 %); має прямий умисел та корисливу мотивацію на власне збагачення через приховування податків, створення конвертаційних центрів тощо; судимості не має (79,6 %), але вчиняє фіктивне підприємництво у групі (74,5 %), переважно за попередньою змовою (61,1 %), що формується у межах міста (65,7 %), області (27,3 %); має високий інтелектуальний рівень і зв'язки в різних сферах; не ухиляється від суспільно-корисної діяльності, не зловживає спиртними напоями, не вживає наркотики, психічно здорова людина, що володіє етичними та моральними якостями, яка має добру ділову репутацію серед колег і контрагентів. Фіктивне підприємництво вчиняється ним із бажанням отримати матеріальні блага і досягти або зберегти високі статусні позиції в суспільстві.

6. Встановлені криміногенні детермінанти фіктивного підприємництва в Україні були згруповані у два блоки: перший – притаманний в цілому господарській злочинності (загальний рівень); другий – (спеціальний рівень). До найвагоміших

криміногенних детермінант, що характерні фіктивному підприємництву, належать: 1) правового характеру – гуманізація кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 205 ККУ України (2011 рік); неефективна система досудового розслідування та зміни до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» щодо виявлення ознак злочинів та направлення матеріалів до органів досудового розслідування й повідомлення прокурора про заведення оперативно-розшукової справи, що призводить до втрати конфіденційності інформації; неточність чинного законодавства, що регулює суспільні відносини, які виникають у зв'язку із вчиненням фіктивного підприємництва; обмеження органів досудового розслідування у застосуванні запобіжних заходів; стислий термін досудового розслідування фіктивного підприємництва; 2) організаційно-управлінського характеру - неможливість обрахування збитків; розгалужена система органів, що здійснюють протидію фіктивному підприємництву; неузгодженість, неможливість у повній мірі здійснювати негласні слідчі дії; недостатність і неефективність використання гласних заходів виявлення фіктивного підприємництва; непрофесіоналізм практичних працівників, що обумовлений недостатніми знаннями як нормативно-правової бази, що регулює підприємницьку діяльність, так і виявлення способів вчинення і прихованих слідів злочину; відсутність співпраці між правоохоронними органами, що протидіють фіктивному підприємництву.

7. Обґрунтовано необхідність підвищення ефективності системи заходів загальносоціального запобігання фіктивному підприємництву в Україні та класифіковано їх на економічні, правові, організаційно-управлінські, соціальні, інформаційні, морально-виховні. Основними заходами загальносоціального запобігання фіктивному підприємництву є: подальше реформування регуляторної політики, зокрема сфери оподаткування; розроблення й реалізація комплексних програм боротьби зі злочинністю, зокрема економічною; вдосконалення діяльності державного управлінського персоналу на засадах економічної раціональності, підвищення ефективності роботи контрольно-ревізійних органів, вдосконалення систем економічного обліку і звітності; усунення недоліків у сфері фінансування, у системі первинного бухгалтерського обліку, банківського контролю та створення дієвої системи внутрішньогосподарського контролю за діяльністю підприємств і організацій; стабілізація фінансового становища країни, зокрема деолігархізація й демонополізація економіки; здійснення постійного моніторингу стану господарської злочинності, оцінка її рівня та внесення відповідних коректив до завдань державних програм боротьби з економічною злочинністю та засобів їх виконання; закріплення у суспільстві навичок збагачення законними засобами, зокрема реформування правової культури підприємців, нетерпимості до правового нігілізму і відродження престижу закону; освітня спеціалізація правоохоронців в окремих сферах господарської діяльності.

8. Запропоновано підвищення ефективності системи заходів спеціально-кримінологічного запобігання фіктивному підприємництву в Україні, яка також включає в себе заходи індивідуального характеру, основними заходами є: внесення пропозицій, спрямованих на вдосконалення норм чинного законодавства в економічній сфері; контроль уповноваженими органами на стадії реєстрації й початку діяльності новостворених суб'єктів підприємницької діяльності, за веденням касових

операцій на підприємствах, при проведенні кредитних, гарантійних, валютних операцій; визначення права фіскальної служби у випадках визнання підприємства фіктивним отримувати від установ банків відомості про рух коштів по будь-якому його розрахунковому рахунку з наданням інформації про призначення платежів та інших даних про контрагентів (внесення змін до Закону України «Про банки та банківську діяльність»); використання комплексів оперативно-розшукових заходів та здійснення оперативного супроводження суб'єктів господарювання різних видів та форм; застосування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю стосовно осіб, які вчиняють фіктивне підприємництво (внесення змін до санкцій статті 205 КК України); вжиття заходів з добору, професійної підготовки та перепідготовки кадрів для спеціальних державних органів, які здійснюють боротьбу з економічною злочинністю; відновлення права слідчого призначати ревізії та перевірки у порядку, визначеному законом (повернення п. 4 ч. 2 ст. 40 Кримінального процесуального кодексу України).

Для підвищення ефективності запобіжної діяльності співробітників правоохоронних органів розроблено проект методичних рекомендацій «Запобігання фіктивному підприємництву в Україні», в яких визначено систему заходів запобігання цим злочинам.

9. Розроблено основні напрями удосконалення організаційно-правового забезпечення запобігання фіктивному підприємництву, зокрема: а) запропоновано створення Координаційного комітету із запобігання економічній злочинності при Кабінеті Міністрів України, який відповідатиме за керування, спрямування та координація запобіжної діяльності суб'єктів запобігання фіктивному підприємництву; фінансової поліції - центрального органу виконавчої влади, що формує і реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії економічним правопорушенням та здійснює державний фінансовий контроль; б) запропоновано організувати здійснення інформаційного обміну між державним реєстратором та правоохоронними органами, підрозділами Державної міграційної служби України в режимі on-line, метою якого є удосконалення запобіжної діяльності на стадії реєстрації фіктивних підприємств та виявлення спроб використання загублених або недійсних паспортів, паспортів померлих осіб або осіб, які виїхали на постійне місце проживання за межі України; в) з врахуванням сучасної тенденції щодо децентралізації державної влади та використання підроблених або недійсних документів для реєстрації фіктивних суб'єктів підприємництва, пропонується повернути реєстрацію підприємств до компетенції районних та місцевих рад.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Мікіш А.С. Проблеми дефініції «фіктивне підприємництво в Україні» / Е. В. Расюк А. С. Мікіш // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 9. – С. 108–111.

2. Мікіш А. С. Генезис і деякі питання вдосконалення правового регулювання підприємництва в Україні як основи запобігання фіктивному підприємництву / А. С. Мікіш // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 10. – С. 136–139.

3. Мікіш А. С. Деякі аспекти протидії фіктивному підприємництву в Україні / А. С. Мікіш // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – № 7. – С. 131–134.

4. Мікіш А. С. Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють фіктивне підприємництво в Україні / А. С. Мікіш // Підприємництво, господарство і право. – 2014. – № 2. – С. 86–89.

5. Микиш А. С. Основные причины и условия фиктивного предпринимательства в Украине / А. С. Мікіш // Право и политика. – 2014. – № 2. – С. 91–94.

6. Мікіш А. С. Запобігання фіктивному підприємництву: шляхи удосконалення / А. С. Мікіш // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2015. – № 2. – С. 245–250.

7. Мікіш А. С. Деякі кримінологічні аспекти фіктивного підприємництва / А. С. Мікіш // Актуальні проблеми кримінологічної політики в Україні: матеріали міжвуз. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 25 квіт. 2012 р.). – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2012. – С. 78–82.

8. Мікіш А. С. Фіктивне підприємництво як об'єкт кримінологічного дослідження / А. С. Мікіш // Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: зб. матеріалів наук.-теорет. конф. (м. Київ, 20 берез. 2014 р.) / [ред. кол. В. В. Коваленко, В. В. Черней, О. М. Джужа, В. В. Василевич та ін.]. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2014. – С. 128–134.

9. Мікіш А. С. Причини та умови фіктивного підприємництва в Україні як об'єкт віктимологічної профілактики / А. С. Мікіш // Віктимологічна профілактика окремих видів злочинів : тези доповідей круглого столу (м. Київ, 29 квіт. 2014 р.) / [ред. кол. О. М. Джужа, В. В. Василевич, Т. Л. Кальченко та ін.]. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2014. – С. 73–76.

10. Мікіш А. С. Проблемні питання, які виникають при запобіганні фіктивному підприємництву слідчими підрозділами / А. С. Мікіш // Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: тези доповідей наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 берез. 2015 р.) : в 2 ч. / [ред. кол. В. В. Черней, С. С. Чернявський, С. Д. Гусарєв та ін.]. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2015. – Ч. 2. – С. 42–47.

АНОТАЦІЯ

Мікіш А.С. Запобігання фіктивному підприємництву в Україні. – *Рукопис.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Національна академія внутрішніх справ. – Київ, 2016.

Дисертація висвітлює комплекс питань теоретичного і практичного характеру, пов'язаних із запобіганням фіктивному підприємництву в Україні. У роботі розкрито стан дослідження та методологію вивчення запобігання фіктивному підприємництву в Україні, з'ясовано генезис законодавства України у цій сфері, поняття «фіктивне підприємництво», його основні ознаки та сформульовано власне визначення даного поняття, а також визначено стан, тенденції фіктивного підприємництва і систематизовано його детермінанти, розроблено кримінологічну

характеристику осіб, які вчиняють фіктивне підприємництво, а також здійснено їх типологізацію. На цій основі, з урахуванням результатів всебічного аналізу стану досліджень у науці проблем фіктивного підприємництва, отриманих емпіричних матеріалів, історичного, зарубіжного досвіду, сформульовано відповідні пропозиції щодо вдосконалення заходів запобігання фіктивному підприємництву на загальносоціальному та спеціально-кримінологічному рівнях.

Ключові слова: фіктивне підприємництво, ознаки фіктивного підприємництва, кримінологічна характеристика фіктивного підприємництва, кримінологічний портрет особи, що вчиняє фіктивне підприємництво, детермінанти фіктивного підприємництва, заходи запобігання фіктивному підприємництву.

АННОТАЦІЯ

Мишиш А.С. Предотвращение фиктивному предпринимательству в Украине. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Национальная академия внутренних дел. – Киев, 2016.

Диссертация посвящена комплексу вопросов теоретического и практического характера, связанных с предотвращением фиктивному предпринимательству в Украине. В работе раскрыто состояние исследования и методологию изучения предотвращения фиктивному предпринимательству в Украине, его основные признаки и сформулировано собственное определение понятия «фиктивное предпринимательство», исследовано историческое развитие уголовного законодательства об ответственности за фиктивную предпринимательскую деятельность. По результатам анализа данных официальной статистики относительно фиктивного предпринимательства и на основе проведенного исследования осуществлена криминологическая характеристика указанного вида преступлений и систематизированы его детерминанты. Раскрыта криминологическая характеристика лиц, совершающих фиктивное предпринимательство, а также осуществлена их типологизация. На этой основе, с учетом результатов всестороннего анализа состояния исследований в науке проблем фиктивного предпринимательства, полученных эмпирических материалов, исторического, зарубежного опыта, сформулированы соответствующие предложения по совершенствованию мер предупреждения фиктивного предпринимательства на общесоциальном и специально-криминологической уровнях.

Проанализировано действующее законодательство Украины, которое регулирует деятельность по предотвращению фиктивному предпринимательству, в результате чего предложено внести изменения в статью 205 Уголовного кодекса Украины, где санкция этой статьи, учитывая логику построения как системы наказаний, так и личность преступника, дополняется таким видом наказания как применение наказания в виде лишения права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью. Сформулированы предложения о внесении изменений в Закон Украины «О банках и банковской деятельности» относительно определения права налоговой службы в случаях признания предприятия фиктивным получать от

учреждений банков сведения о движении средств на его расчетных счетах с предоставлением информации о назначении платежей и других данных о контрагентах.

На основе проведенного исследования разработана система мер общесоциального предотвращения фиктивного предпринимательства в Украине и предложена классификация таких мероприятий в зависимости от характера и направленности на: экономические; правовые; организационно-управленческие; социальные; информационные; морально-воспитательные. Определены также основные направления совершенствования системы мер специально-криминологического предупреждения фиктивного предпринимательства, указано, что они должны быть направлены на повышение: результативности судебной и правоприменительной практики относительно фиктивного предпринимательства; контроля уполномоченными органами на стадии регистрации и в начале деятельности вновь созданных субъектов предпринимательской деятельности; координационной составляющей в деятельности органов и организаций. Обоснована необходимость создания единого центрального органа исполнительной власти, ответственного за предотвращение и расследование всех видов экономических правонарушений и осуществление финансового контроля.

Ключевые слова: фиктивное предпринимательство, признаки фиктивного предпринимательства, криминологическая характеристика фиктивного предпринимательства, криминологический портрет лица, совершающего фиктивное предпринимательство, детерминанты фиктивного предпринимательства, меры предотвращения фиктивного предпринимательства.

SUMMARY

Mikish A. Prevention of fictitious business in Ukraine.—*Manuscript.*

A thesis for the degree of candidate of legal sciences in specialty 12.00.08 – criminal law and criminology; criminal-executive law. – National Academy of Internal Affairs. – Kyiv, 2016.

Thesis highlights the number of theoretical and practical questions related to the prevention of fictitious business in Ukraine. The paper discloses the status of research and study methodology to prevent a fictitious business in Ukraine, its main characteristics and formulate their own definition of "fictitious business", studied the historical development of criminal law on the responsibility for a fictitious business. The thesis determines the status and trends of fictitious business, provides the systematical list of its determinants, and develops the criminological characteristics and typology of individuals who commit this type of crime. Taking into account all of the above and the results of analysis of researches in comprehensive science fictitious enterprise, empirical material, historical, and international experience, relevant proposals regarding the improvement of methods of prevention fictitious business have been formulated on social and criminological levels.

Key words: fictitious business, features of a fictitious business, criminological characteristics of the fictitious business, criminological portrait of a person who commits a fictitious business, determinants of fictitious business, measures to prevent fictitious business.